

Az önsértés mint viselkedéses addikció

*Az impulzivitás, az érzelemszabályozás és a
problémamegoldási készségek összefüggése az
öngyilkossági veszélyeztetettséggel, fogvatartottak körében
vizsgálva*

Doktori értekezés

Horváthné Pató Irina

Semmelweis Egyetem

Mentális Egészségtudományok Doktori Tagozat

Témavezető: Prof. Dr. Perczel-Forintos Dóra, egyetemi tanár

Hivatalos bírálók: Dr. Fiáth Titanilla, adjunktus

Dr. Jekkel Éva, adjunktus

Komplex vizsga szakmai bizottság:

Elnök: Dr. Kovács József, egyetemi tanár

Tagok: Dr. habil Gonda Xénia, egyetemi docens

Dr. habil. Vizin Gabriella, egyetemi docens

Budapest

2026

1. Bevezetés

A fogvatartottak mentális egészségi állapota kiemelt jelentőségű, mivel e populációban a pszichiátriai zavarok, az önsértő magatartás és az öngyilkossági kísérletek előfordulása jelentősen meghaladja az általános populációban tapasztalt arányokat. A börtön, mint totális intézmény sajátos strukturális és pszicho-szociális jellemzői – különösen az izoláció, a társas kapcsolatok beszűkülése és a jövőkép bizonytalansága – fokozott pszichés terhelést jelentenek az egyén számára.

A nemzetközi és hazai kutatások egyaránt rámutatnak, hogy a fogvatartottak körében magas a depresszió, a szorongásos zavarok, a szerhasználati problémák és a személyiségzavarok előfordulása, amelyek gyakran komorbid módon jelennek meg. E tényezők szoros összefüggést mutatnak az önsértő viselkedéssel és az öngyilkossági veszélyeztetettséggel. Az önsértés – különösen a nem szuicidális önsértés – sok esetben maladaptív megküzdési stratégiaként értelmezhető, amely az érzelmi distressz csökkentését szolgálja, ugyanakkor hosszabb távon növeli a szuicidium kockázatát.

A jelen disszertáció célja a fogvatartottak körében megjelenő önsértő magatartás és öngyilkossági veszélyeztetettség pszichológiai hátterének komplex, integratív vizsgálata. A kutatás három fő dimenzió mentén közelíti meg a jelenséget: egyrészt a börtönkörnyezet rendszerszintű hatásainak elemzésével, másrészt az egyéni pszichológiai rizikótényezők – különösen az impulzivitás, az érzelmszabályozás és a problémamegoldó készségek – vizsgálatával, harmadrészt pedig az önsértő viselkedés addikciós modelljének értelmezésével.

A vizsgálatok célja továbbá olyan tudományosan megalapozott, gyakorlati szempontból is releváns következtetések megfogalmazása, amelyek hozzájárulhatnak a büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazott pszichológiai intervenciók fejlesztéséhez, valamint az öngyilkosság-megelőzés hatékonyságának növeléséhez.

2. Célkitűzések

A kutatás átfogó célja a fogvatartottak körében megjelenő önsértő magatartás és öngyilkossági veszélyeztetettség pszichológiai hátterének feltárása, különös tekintettel az impulzivitás, az

érzelemszabályozás és a problémamegoldó készségek szerepére.

A vizsgálat specifikus céljai az alábbiak voltak:

1. A rövidített Barratt Impulzivitás Skála (BIS-R-8) pszichometriai vizsgálata fogvatartotti populációban, valamint az impulzivitás és a szuicid rizikótényezők közötti összefüggések feltárása.
2. Az önsértő magatartás vizsgálata a viselkedési addikció modelljének keretében, különös tekintettel a kontrollvesztés, az ismétlődés és a negatív megerősítés szerepére.
3. A szociális problémamegoldó készségek és az öngyilkossági veszélyeztetettség közötti kapcsolat elemzése, különös tekintettel a depresszió, a reménytelenség, az észlelt stressz és az impulzivitás szerepére.
4. A módosítható pszichológiai tényezők – különösen a depresszió, a stressz és a mindfulness készségek – prediktív szerepének vizsgálata az öngyilkossági gondolatok kialakulásában.
5. Olyan, a büntetés-végrehajtási környezetben is alkalmazható prevenció és intervenció lehetőségek azonosítása, amelyek

hozzájárulhatnak az önsértő és szuicid kockázat csökkentéséhez.

3. Módszerek

A kutatás három egymásra épülő, keresztmetszeti vizsgálatból állt, amelyek célja a fogvatartottak körében megjelenő önsértő magatartás és öngyilkossági veszélyeztetettség pszichológiai hátterének komplex feltárása volt.

3.1. Minták és eljárás:

A vizsgálatok során összesen 363 fogvatartott vett részt négy hazai büntetés-végrehajtási intézetből, önkéntes alapon. Az összehasonlító elemzésekhez kontrollcsoport is bevonásra került (N=234), amely online kényelmi mintavétellel jött létre. Az egyes elemzések során illesztett minták kerültek kialakításra nem és életkor alapján.

A részvétel feltétele a 18–65 év közötti életkor és az önkéntes beleegyezés volt. Kizárási kritériumként szerepelt az akut pszichotikus állapot, súlyos kognitív deficit vagy aktuális szerhasználat. A kutatás a Semmelweis Egyetem Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága jóváhagyásával zajlott.

3.2. Mérészközök:

A vizsgálat során több validált pszichológiai kérdőív került alkalmazásra:

- Barratt Impulzivitás Skála rövidített változata (BIS-R-8)
- Beck Depresszió Kérdőív rövidített változata (BDI-R)
- Észlelt Stressz Kérdőív (PSS-4)
- Paykel Öngyilkossági Skála (PÖS)
- Rövidített Reménytelenség Skála (RS-R)
- Five Facet Mindfulness Questionnaire (FFMQ)
- Kognitív Érzelemszabályozási Kérdőív (CERQ)
- Means-End Problem Solving Test (MEPS)

3.3. Statisztikai elemzés:

Az adatok feldolgozása SPSS és JASP statisztikai program segítségével történt. A mérőeszközök reliabilitását Cronbach-alfa mutatókkal vizsgáltuk. A változók közötti összefüggések feltárására korrelációs elemzéseket alkalmaztunk, míg a csoportok közötti különbségeket t-próbával és khi-négyzet próbával elemeztük.

Az öngyilkossági gondolatok prediktorainak azonosítására hierarchikus lineáris regressziós

modelleket alkalmaztunk, külön vizsgálva a módosítható pszichológiai tényezők és a demográfiai változók hatását. Emellett mediációs és moderációs elemzéseket is végeztünk, a pszichológiai változók közötti kapcsolatok feltárására.

4. Eredmények

A vizsgálatok eredményei alapján a fogvatartott populáció mentális egészségi állapota több dimenzió mentén kedvezőtlenebb képet mutatott a kontrollcsoporthoz viszonyítva.

A fogvatartottak körében szignifikánsan magasabb depresszió-, észlelt stressz- és impulzivitás volt megfigyelhető, míg a szubjektív jóllét, a mindfulness készségek és a problémamegoldó képességek alacsonyabb szintet mutattak. Az önsértő magatartás és az öngyilkossági kísérletek előfordulása szintén magasabb volt ebben a populációban.

A BIS-R-8 skála megfelelő pszichometriai tulajdonságokkal rendelkezett, és alkalmasnak bizonyult az impulzivitás mérésére fogvatartott mintán. Az eredmények szerint az impulzivitás pozitív kapcsolatban állt a depresszióval, az észlelt stresszel és az öngyilkossági

gondolatokkal, míg negatív összefüggést mutatott a mindfulness készségekkel és az önértékeléssel.

A regressziós elemzések alapján az öngyilkossági gondolatok legerősebb prediktora a depresszió volt, amelyet a reménytelenség, a korábbi öngyilkossági kísérletek és a nem szuicidális önsértés követtek. A modell jelentős magyarázóerővel rendelkezett, a variancia közel felét magyarázva.

A mindfulness készségek szignifikáns, negatív kapcsolatban álltak a depresszióval és az észlelt stresszel, valamint mediáló szerepet tölthettek be ezen változók kapcsolatában. Az eredmények alapján a magasabb mindfulness szint védő tényezőként jelenik meg a szuicid rizikó szempontjából.

Az önsértő magatartás vizsgálata során az ismétlődő önsértés mintázata több szempontból hasonlóságot mutatott a viselkedési addikciók jellemzőivel, különösen a kontrollvesztés, az ismétlődés és a negatív megerősítés tekintetében.

A szociális problémamegoldó készségek alacsonyabb szintje ugyan jellemző volt a fogvatartottakra, azonban ezek nem bizonyultak erős prediktorainak az öngyilkossági gondolatoknak. Ezzel szemben a depresszió, az észlelt stressz és a reménytelenség közepes

erősségű kapcsolatot mutattak a szuicid veszélyeztetettséggel.

5. Következtetések

A vizsgálatok eredményei alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak körében az öngyilkossági veszélyeztetettség komplex, többtényezős jelenség, amelyben a pszichológiai és környezeti tényezők egyaránt meghatározó szerepet játszanak. A depresszió, a reménytelenség, az észlelt stressz és az impulzivitás kiemelt rizikófaktorokként jelentek meg, míg a mindfulness készségek protektív szerepet tölthettek be.

Az eredmények rámutatnak arra, hogy az önsértő viselkedés bizonyos esetekben viselkedési addikcióként értelmezhető, amelyben a negatív megerősítés, az ismétlődés és a kontrollvesztés kulcsszerepet játszik. A börtönkörnyezet sajátosságai tovább erősíthetik ezeket a folyamatokat.

A kutatás gyakorlati jelentősége abban rejlik, hogy azonosítja azokat a módosítható pszichológiai tényezőket, amelyek célzott intervencióval befolyásolhatók. Különösen fontos a depresszió és a stressz csökkentése, valamint az

érzelemszabályozási és mindfulness készségek fejlesztése.

Az eredmények alátámasztják, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazott pszichológiai szűrés és intervenció kulcsszerepet játszik az öngyilkossági kockázat csökkentésében.

6. Saját publikációk jegyzéke

Disszertációhoz kapcsolódó közlemények:

Horváthné Pató I., Szekeres T., Kresznerits Sz., Perczel-Forintos D. (2023). A Barratt Impulzivitás Skála rövidített változata fogvatartott mintán. *Psychiatria Hungarica*, 38(3), 203–217.

Horváthné Pató I., Kresznerits Sz., Szekeres T., Zinner-Gérecz Á., Perczel-Forintos D. (2024). Investigating suicidal behavior among prisoners in the light of the behavioral addiction approach. *Frontiers in Psychiatry*.

Horváthné Pató I., Kresznerits Sz., Erdélyi-Belle B., Szekeres T., Perczel-Forintos D. (2024). Szociális problémamegoldó készségek és öngyilkossági veszélyeztetettség fogvatartottak körében. *Orvosi Hetilap*.

Egyéb publikációk:

Horváthné Pató I. (2017). Impulsivity as a risk factor of suicide. PhD Tudományos Napok – poszter.